

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. Київ: Істина, 2003. 368 с.
2. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. / Відомості Верховної Ради України, 1996. № 18. Ст. 78.
3. Серебровський В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. Москва, 1997.
4. Цивільне право України: академ. курс [Підруч.]: у 2-х т.; за заг. ред. Я. М. Шевченко. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. Т. 2. Особлива частина. 520 с.
5. Якібчук Н. Особливості суб'єктного складу правовідносин страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів // Вісн. Львів. нац. ун-ту. ім Івана Франка. Серія юридична. Випуск 47. 2008. Ст. 110–117.
6. Посполітак В. Проблемні питання страхування в законодавстві України // Юрид. журнал, 2003. № 12.
7. Голубь П. С. Страхование ответственности владельцев источников повышенной опасности: автореф. канд. юрид. наук.: 12.00.03. Москва, 2006. 20 с.
8. Никифорак В. М. Договір страхування відповідальності: автореф. дис. канд. юрид. наук.: 12.00.03. Київ, 2002.
9. Літвінова О. В. Правовий статус вигодонабувача у відносинах страхування вантажу // Форум права, 2012. № 1. С. 565–570.
10. Идельсон В. Р. Страхование право. Москва: Анкил, 1993. 112 с.
11. Брагинский М. И. Договор страхования. Москва: Статут, 2000. С. 38.
12. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування: Лист Верховного Суду України від 19 липня 2011 року.
13. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. / Відомості Верховної Ради України. 2005. № 1. Ст. 1.

Milovska N. Legal status of the beneficiary under the insurance contract of civil liability

In the scientific research of Milovska Nadiya determines the features of the legal status of the beneficiary, as one of the parties of the insurance contract of civil liability. It is proved that the beneficiary qualifies as a third party, which is not a party to the insurance contract of liability, unknown in advance, but has suffered losses as a result of an insured event.

Keywords: beneficiary, contract of insurance, civil liability, rights and duties, insurable interest, insurance reimbursement.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У ДОКТРИНІ ЗОВОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА

Пленюк М. Д.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем договірної права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті звертається увага на те, що основоположне розуміння юридичного факту складалося в аспекті формально-догматичної юриспруденції під певним впливом юридичного позитивізму. Аналізуються різні розуміння поняття «юридичний факт» як у радянські часи, так і в сучасний період. Зроблено висновок, що сучасна доктрина цивільного права розглядає юридичні факти як компоненти правового побуту, вплетені у складну мережу соціальних відносин, які зумовлені економічними, політичними, соціальними факторами, тобто як правову та соціальну категорію.

Ключові слова: юридичні факти, цивільно-правові зобов'язання, правовідносини, правова конструкція, норма права, факти реальної дійсності, зобов'язання.

Побудова теорії зобов'язань являє собою одне з найважливіших завдань науки та одне з найважливіших питань для будь-якого законодавства, що розвивається [1, с. 2]. Саме такий шлях розвитку зобов'язального права у свій час було обрано й розробниками Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Нині, перейшовши десятилітній рубіж від прийняття ЦК України, сміливо можна підкреслити, що вектор розвитку законодавства про зобов'язання обрано правильно.

Сьогодні найбільшу за обсягом частину чинного ЦК України становлять положення зобов'язального права, які покликані забезпечувати ефективне регулювання зобов'язальних відносин, що виникають із різного роду юридичних фактів. Тому зрозуміло, що останніми роками зростає увага та інтерес і до

загальнотеоретичних проблем, які пов'язані із визначенням основних напрямів розвитку цивільного права в цілому та зобов'язального права зокрема. Серед таких наукових праць варто назвати монографічні дослідження Н. Ю. Голубевої «Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання» (2013 р.), А. В. Коструби «Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин» (2014 р.), О. О. Отраднової «Механізм цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань» (2014 р.), В. С. Ковальської «Підстави зміни та припинення сімейних правовідносин» (2014 р.) та інших. При цьому слід зазначити, що основою для сучасних наукових досліджень даної проблематики стала праця О. О. Красавчикова «Юридические факты в советском гражданском праве» (1958 р.) [2].

Зобов'язальне право пройшло чималий шлях до свого повного формування в такому вигляді, який є на сьогодні. Відомо, що відправною точкою у формуванні інституту зобов'язань були ідеї римської юриспруденції. У подальшому його формування відбувалося крізь призму існування двох доктрин: цивілістичної, що існувала у Східній Україні (Малоросії), та цивілістичної, яка мала місце у Західній Україні [3]. У підсумку – відсутність єдиної доктрини права та єдиних правових позицій вчених.

Сучасна правова доктрина як логічний результат історичного розвитку, який передбачає висвітлення стану та особливостей цивілістики на кожному історичному етапі, розглядає три етапи розвитку цивільного права (в тому числі й права зобов'язального): 1) дореволюційний (XIX ст. – 1917 р.); 2) радянський (1917 р. – кінець 80-х рр. XX ст.); 3) сучасний [3]. Проведена періодизація надає можливість простежити умови становлення, результати і тенденції розвитку зобов'язального права, адже зобов'язання належать до основних правових засобів, які опосередковують торговий оборот на різних етапах розвитку людства, а відтак визначення кола підстав їх виникнення дає можливість з'ясувати динаміку цивільного обороту та напрями вдосконалення правового регулювання цивільних відносин.

У сучасному розумінні зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ч. 1 ст. 509 ЦК України). Оскільки зобов'язання є різновидом цивільних правовідносин, підставою його виникнення можуть бути юридичні факти, визначені у ст. 11 ЦК України. Відповідно до ч. 1 ст. 11 ЦК України цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Слід зазначити, що ст. 11 ЦК України не містить вичерпного переліку юридичних фактів, на підставі яких виникають цивільні права та обов'язки. Саме тому ефективність регулювання зобов'язальних відносин, що виникають із юридичних фактів, неможливо розглядати без належної оцінки останніх, тому мета цієї наукової статті полягає насамперед у з'ясуванні сутності правової природи юридичних фактів, а також визначення правових ознак останніх.

Теорію юридичних фактів на сьогодні не можна назвати однією із нових в юриспруденції, адже ще римляни розрізняли кілька підстав виникнення правовідносин¹. Попри наведене, загальне розуміння юридичного факту їм так і не вдалось сформулювати; таку заслугу в юриспруденції приписують В. Савінії. На думку німецького юриста А. Маніґка, саме В. Савінії, працюючи над переосмисленням римського права і систематичним його викладом, вперше зазначив, що події, які викликають виникнення чи припинення правовідносин, слід називати юридичними фактами [4]. Подальше розуміння юридичного факту складалося в руслі формально-догматичної юриспруденції під неабияким впливом юридичного позитивізму на основі праць вчених Г. Дернбурга, Р. Зома, Г. Пухти, А. Тона, Є. Цительмана, Л. Еннексеруса та інших.

У доктрині цивільного права категорія «юридичний факт» виникла і розвивалася з практичної потреби (виникнення права власності, спадкового права, окремих зобов'язальних відносин тощо), тому в основу визначення «юридичного факту» лягло намагання охопити єдиним правовим поняттям різноманітні передумови руху конкретних правових відносин. Саме такою правовою ідеєю були просякнуті й праці вчених дорадянського періоду, зокрема, Е. В. Васьковського, Д. Д. Гримма, Н. М. Коркунова, В. І. Синайського, Г. Ф. Шершеневича та інших. Проте були й інші думки, зокрема, Л. І. Петражицький, відзначаючи односторонність формально-догматичної юриспруденції, її схильність до «юридичної містики», надавав юридичним фактам своє суб'єктивно-психологічне трактування. Дефініцію «юридичних фактів» він розумів не як зовнішні події, а як суб'єктивні, винятково уявні події, що мають вирішальне значення у правовому житті. При цьому науковець наголошував, що під юридичним фактом з точки зору права слід розуміти не факт укладення договору як такого, а саму віру в існування такого факту [5, с. 458]. Така позиція не була сприйнята науковою спільнотою того часу, оскільки зводила нанівець значення юридичних фактів у правовій системі [6, с. 6]. Не сприймається така позиція й сьогодні, особливо в аспекті теорії цивільно-правових зобов'язань.

¹В Інституціях Гая їх налічувалось чотири: контракт, квазі-контракт, делікт, квазі-делікт. Пізніше почали виділяти й односторонню угоду.

Аналізуючи теоретичну спадщину минулого, можна сказати, що юридична наука того часу розробила теорію юридичних фактів відповідно до рівня розвитку правової культури та, відповідно, до потреб радянської правової системи. Натомість сучасна доктрина цивільного права розглядає юридичні факти як компоненти правового буття, що існують у складній мережі соціальних відносин, серед яких є економічні, політичні, соціальні відносини тощо. Тому на сьогодні виправданим видається розуміння юридичного факту як конкретної життєвої обставини, з якою норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків і, перш за все, виникнення, зміну і припинення цивільних правовідносин [7, с. 495].

Як загальні поняття юридичні факти досліджуються і в загальній теорії права, і в галузевих юридичних науках. Зокрема, у підручниках з теорії держави і права міститься визначення юридичних фактів, за яким під юридичними фактами розуміють передбачену гіпотезою правової норми конкретну обставину, із настанням якої виникають, змінюються або припиняються правові відносини [8, с. 68]. У підручнику «Цивільне право України. Загальна частина» юридичні факти визначаються як конкретні життєві обставини, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків і, насамперед, виникнення, зміну і припинення цивільних правовідносин [7, с. 495]. О. О. Отраднава, аналізуючи вчення про юридичні факти у праві, зауважила, що в доктрині цивільного права юридичні факти визнаються як реальні обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин [9, с. 14]. З. В. Ромовська, звертаючи увагу на те, що юридичні факти є підставами не лише цивільних прав та обов'язків, зазначає, що юридичний факт – це термін, який стосується не тільки виникнення, а й зміни і припинення прав та обов'язків [10, с. 325]. Підтримуючи загалом думку вченої, слід зазначити, що у контексті зобов'язального права «цінними» вважаються лише ті факти, настання яких зумовлює певні юридичні наслідки. Тому, визначаючи дефініцію юридичних фактів, слід насамперед звернути увагу на те, що юридичні факти – це певні життєві ситуації, які характеризуються такими ознаками: 1) закріплені в нормі права як абстрактна модель поведінки особи, з настанням якої пов'язуються певні юридичні наслідки; 2) реальне настання певних життєвих обставин.

Юридичні факти є явищами реальної дійсності, які існують об'єктивно, незалежно від ставлення до них людини, тому важко припустити існування юридичних фактів у майбутньому. Відтак стає зрозумілим, що юридичні факти на момент їх аналізу уже мають існувати або вони існували в минулому. Більше того, як зауважує О. О. Отраднава, кожному юридичному факту має бути надана конкретна характеристика [9, с. 96].

Поняття «факт» означає дійсну дію чи дійсну, невігадану подію, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді [11, с. 780]. Відповідно, аналіз юридичних фактів є не тільки проблемою теоретичної науки, а й безпосередньо проблемою практичного характеру. Тому теорія юридичних фактів, безумовно, пов'язана з вирішенням практичних завдань юриспруденції, адже неправильна юридична оцінка фактів може призвести до того, що одним обставинам не надаватиметься належного правового значення, іншим, навпаки, приписуватимуться невластиві їм якості. Звідси думка В. Б. Ісакова, що вміння «працювати» з фактами – це юридико-фактична культура, необхідний елемент загальної правової культури [6, с. 9], на сьогодні є більш ніж переконливою.

Відомо, що втілення норми права в «життя» здійснюється через механізм правового регулювання. Ефективність цього механізму багато в чому залежить від вміння законодавця відчувати, «тримати руку на пульсі» існування суспільних відносин, оскільки джерелом юридичних фактів є соціальна дійсність. Оскільки, як зазначає А. В. Коструба, з реформами, які відбуваються у суспільстві, предмет правового регулювання і юридичні факти не залишаються незмінними, одні відносини і життєві обставини зникають із життя, інші ж, навпаки, зароджуються, визрівають, отримують більш повне правове оформлення [12].

У правовій літературі висловлені різні за змістом думки з приводу поняття та структури механізму правового регулювання суспільних відносин. Так, на думку С. О. Погрібного, механізм правового регулювання договірних цивільних відносин слід розглядати як послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ: норма права, що регулює цивільні відносини, – юридичний факт – права та обов'язки, що існують у цивільних правовідносинах, які виникли на його підставі, реалізація цивільних прав та виконання обов'язків, а за необхідності – також і захист порушеного права та інтересу [13, с. 65]. Таке розуміння механізму правового регулювання договірних відносин є відображенням загальноприйнятого у загальній теорії права погляду на цей механізм як на триваючий процес, у ході якого здійснюється вплив права на суспільні відносини, характеризуючи його через певні ланки (стадії), зокрема: 1) юридичні норми; 2) правові відносини і суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників; 3) акти реалізації прав та обов'язків. Однак, як зауважує В. В. Луць, виділення окремих стадій процесу правового регулювання є досить умовним, оскільки у правовій дійсності не завжди можна простежити чіткі межі проходження цього процесу по його окремих стадіях. Наприклад, при разовому договорі купівлі-продажу товарів, який виконується при самому його укладенні, стадії виникнення і реалізації суб'єктивних прав та обов'язків сторін за цим договором можуть збігатися [14, с. 19–25]. Тому думки багатьох

авторів, які до механізму правового регулювання, крім норми права, відносять значно ширше коло правових засобів, зокрема норми моралі, звичаї, акти застосування права, правові позиції, дефініції, презумпції тощо, є переконливими. Адже правова модель майбутніх договірних стосунків осіб може закладатися як в нормах права, так і в інших соціальних регуляторах. Саме тому вектор думок А. Б. Гриняка щодо механізму правового регулювання у сфері підрядних договірних відносин обрано слушно, коли вчений доводить, що механізм правового регулювання підрядних відносин слід розуміти як сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких відбувається впорядкування підрядних відносин, матеріалізується їх ідеальна модель, яка закладена в нормах права та положеннях договору, і з якими пов'язується виникнення у конкретних учасників підрядних відносин прав та обов'язків [15, с. 76]. Не менш переконливою видається й позиція С. О. Сліпченка, який, аналізуючи механізм правового регулювання у сфері особистих немайнових відносин, звертає увагу, що юридичні факти не тільки встановлюють момент, з якого починається динаміка особистих немайнових правовідносин, а й визначають види динамічних процесів [16, с. 197]. Таким чином, з вищенаведеного випливає, що саме з юридичних фактів починається перетворення права зі сфери «належного» у сферу «сущого».

З юридичної точки зору механізм регулювання цивільно-правових зобов'язань являє собою взятую в структурно-функціональній єдності сукупність нормативно-правових та індивідуально-правових фактів, які відповідно до закону або договору породжують конкретні правовідносини.

На першій стадії дії механізму цивільно-правового регулювання зобов'язань відбувається нормативне закріплення зобов'язань, а відповідно, на другій – завдяки юридичним фактам відбувається індивідуалізація цивільних правовідносин. Тому, на думку В. В. Луця, правова модель майбутніх договірних стосунків осіб закладається саме в нормах права та/або інших соціальних регуляторах (моралі, звичаях ділового обороту тощо), адже досить звернутись до будь-якого поіменованого договірної інституту, врегульованого ЦК України та іншими актами цивільного законодавства, як у перших же статтях дається визначення поняття даного виду договору, його сторін, предмета, форми, прав та обов'язків сторін, наслідки порушення договору тощо, які надають можливість відмежувати його від інших (суміжних) правових конструкцій [14, с. 23]. Тому в цьому аспекті неабиякий інтерес викликає думка А. В. Коструби, який доводить, що юридичні факти пов'язані з кожною стадією правового регулювання [12, с. 42].

На думку М. М. Сібільова, договір у сфері приватного права розуміється як універсальний правовий засіб механізму внутрішнього регулювання суспільних відносин [17, с. 60]. Феноменальна ж роль договору, як вважає В. В. Луць, полягає в тому, що його регулятивний вплив на інші елементи механізму правового регулювання проявляється упродовж усього процесу правового регулювання цивільних договірних відносин [14, с. 22].

Договір виступає як юридичний факт, що є однією з підстав виникнення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків (правовідносин, зокрема зобов'язань). Відповідно до ч. 2 ст. 11 та ч. 2 ст. 509 ЦК України зобов'язання виникають з договорів та інших правочинів, передбачених законом, а також з договорів та інших правочинів, які хоч і не передбачені законом, проте й не суперечать йому.

В юридичній літературі юридичні факти розглядаються і як певна правова модель обставин: це абстрактні (типові) обставини, які закріплені в нормі права і з якими норма права пов'язує настання певних наслідків. Зокрема, М. А. Рожкова наголошує на тому, що норми права являють собою загальні правила, розраховані на невизначене коло осіб і необмежене число випадків, тому вони абстраговані від конкретних випадків і визначають поведінку виходячи із правової моделі обставин, яка можлива в реальності. Звертаючи увагу, що юридичні факти розуміються через призму наявних життєвих обставин – явища або процесу, автор зазначає, що процес являє собою не абстрактне поняття, передбачене гіпотезою права, а певні реальні обставини, які проявилися в просторі та часі і підпадають під дію відповідної норми права [18, с. 8].

Враховуючи те, що моделлю прийнято називати зменшену чи збільшену копію чогось, доречніше використовувати у дослідженні категорії юридичного факту словосполучення «правова конструкція». Як слушно зазначає В. С. Ковальська, саме правова конструкція юридичного факту відображає основу, кістяк, будову, передбачену нормою права, а сам юридичний факт, щодо якого існує така конструкція, окрім даного кістяка (який характеризується «обов'язковими елементами»), буде характеризуватися ще й іншими, наперед передбачуваними у нормі властивостями, які будуть робити його конкретною обставиною [19, с. 43].

Обставини, що виникають у повсякденній діяльності людей, безумовно, впливають на розвиток зобов'язальних відносин, тому у разі відсутності їхньої конструкції в нормах права, як правило, не тягнуть за собою правових наслідків.

Нормативне закріплення конструкцій юридичних фактів у зобов'язальному праві може здійснюватися двома способами. По-перше, юридичні факти можуть прямо зазначатися у правовій нормі як підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових зобов'язань, а по-друге, виникнення цивільно-правових зобов'язань може відбуватися й з дій осіб, що не передбачені актами цивільного законодавства, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки (ч. 1 ст. 11, ст. 8 ЦК України). Відповідно,

правового значення слід надавати як тим правовим конструкціям юридичних фактів, які прямо передбачені певною нормою права, так і тим, що не передбачені певною нормою, але мають непряме регулювання і застосовуються на підставі аналогії права чи закону.

Підсумовуючи наведене, доходимо висновку, що юридичним фактам у цивільно-правових зобов'язаннях притаманні такі ознаки: 1) це конкретні життєві обставини, правова конструкція яких закріплена в нормах права та/або інших соціальних регуляторах; 2) вони створюють передбачено правовою конструкцією відповідні юридичні наслідки: виникнення, зміну, припинення, призупинення, відновлення цивільно-правових зобов'язань.

Динамічний розвиток економічних процесів і соціальних перетворень у сучасній Україні ґрунтується на активному використанні часу як об'єктивної категорії та пов'язаних з ним понять: «строк», «термін», «негайно» тощо. Безумовно, загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються насамперед правовими нормами. Не є винятком і зобов'язальні правовідносини. Відтак, здійснюючи класифікацію юридичних фактів за різними ознаками (дії, події), у правовій літературі висловлюються думки про доцільність відокремлення групи юридичних фактів-станів, і залежно від їх тривалості розрізняють: 1) факти однократної дії; 2) тривалі юридичні факти-стани. На цій основі пропонувалося виділити в окрему групу юридичні факти за ознакою діяльності людей та їх результатів [20, с. 36]. Однак, сприймаючи загалом класифікацію юридичних фактів за ознакою їх тривалості, слід сказати, що питання щодо юридичних фактів за діяльністю осіб залишається дискусійним. Адже діяльність складається з окремих дій людей та їх колективів, певній частині яких закон надає юридичної значущості, тобто визнає їх юридичними фактами, тому виокремлювати діяльність особи як юридичний факт, на нашу думку, є недоцільно.

Спірним на сьогодні залишаються питання щодо плину часу, завдяки чому деякі вчені строки відносять до абсолютних подій: 1) виникнення та дія яких не зумовлені вольовою діяльністю людей [2, с. 76]; 2) оскільки настає (спливає) так само незалежно від волі людей, як і плин часу взагалі [21, с. 25]. Інші ж навпаки – стверджують про їх самостійне місце поряд з юридичними подіями і юридичними діями, адже за своїм характером являють щось середнє між ними [22, с. 8–10].

Визначаючи зв'язок строків за волею носіїв суб'єктивних прав та обов'язків, варто зауважити, що як часова форма вони не посідають самостійного місця в загальній системі юридичних фактів. Адже, як слушно зазначає В. В. Луць, виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події та вчинюються дії (бездіяльність), строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями [23, с. 16]. Тому науковій дискусії з цього приводу на сьогодні втрачають актуальність, адже законодавець правильно визначив строк (термін) періодом (моментом) часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення (ст. 251, 252 ЦК України).

Іншою, не менш дискусійною, залишається спроба виділення в окремий вид юридичні факти-стани. Як приклад, під фактами-станами часто наводять перебування у родинних стосунках, шлюбних відносинах тощо. Однак, якщо розглядати перебування у шлюбі, родинні зв'язки як правовідносини, які виникли внаслідок певних юридичних фактів-дій або подій, то наведена спроба виділення фактів-станів як окремих видів юридичних фактів є безпідставною.

З аналізу наведеної проблематики можна констатувати наявність лише малого відсотку тих спірних моментів, які існують в доктрині права України. Враховуючи, що Україна стала частиною європейського простору і заявила про свій намір бути у складі країн ЄС, актуальними залишаються питання й щодо гармонізації українського законодавства і країн Європи. Відтак приведення цивільного законодавства до вимог європейських стандартів, усунення спірних моментів, які вичерпали свою актуальність, залишаються нагальними питаннями сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Голевинский В. О происхождении и делении обязательств. Варшава: Тип. О. Бергера, 1872. 310 с.
2. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. Москва: Госюриздат, 1958. 182 с.
3. Правова доктрина України: у 5-ти т. Т. 3. Доктрина приватного права України / Н. С. Кузнєцова, Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Харків: Право, 2013. 760 с.
4. Manigk A. Tatsachen, juristische – Handwörterbuch der Rechtswissenschaft. В. 5. Berlin und Leipzig, 1928. S. 847.
5. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности: 2-е изд. Т. 2. Санкт-Петербург: Лань, 2000. 608 с.
6. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. Москва: Юридическая литература, 1984. 144 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підруч.: вид. 3-тє / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб.: вид. 5-тє, зі змінами. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

9. Отрадна О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
10. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс: підручн. Київ, 2005. 560 с.
11. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х томах. Т. 3 [Укл.: проф. В. В. Яременко та ін.]. Київ: Аконіт, 2003. 1440 с.
12. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин: моногр. Київ: Ін Юре, 2014. 376 с.
13. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: моногр. Правова єдність, 2009. 340 с.
14. Луць В. В. Договір як регулятор цивільних відносин // Право України, 2012. № 9. С. 19–25.
15. Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: моногр. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 376 с.
16. Сліпченко С. О. Правопороджуючі юридичні факти у механізмі правового регулювання особистих немайнових відносин // Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 195–203.
17. Сібільов М. М. Співвідношення актів цивільного законодавства і договору та базові моделі регулювання договірних відносин за чинним Цивільним кодексом України // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 4 (12). С. 60–65.
18. Рожкова М. А. Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашения о защите прав и процессуальные соглашения. Исслед. центр частого права. Москва: Статут, 2009. 332 с.
19. Ковальська В. С. Підстави зміни та припинення сімейних правовідносин: моногр. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2014. 20 с.
20. Иванова З. Д. Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан // Сов. государство и право, 1980. № 2. С. 31–39.
21. Кириллова М. М. Сроки в гражданском праве. Исковая давность. Москва: Статут, 2006. 43 с.
22. Грибанов В. П. Сроки в гражданском праве. Москва, 1967. С. 8–10.
23. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

Plenyuk M. Concept and features of the legal facts of the doctrine of the law of obligations

The article draws attention to the fact that the fundamental understanding of the legal fact evolved in terms of formal dogmatic jurisprudence under the influence of certain legal positivism. Different understanding of the concept of «legal fact» as in Soviet times, and in modern times. It is concluded that the modern doctrine of civil law as regards the legal facts of legal components of life, woven into a complex network of social relations, which are caused by economic, political and social factors, a legal and social category.

Keywords: legal facts, civil liabilities, legal, legal structure, rule of law, the facts of reality, commitment.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ВІДНОСИН ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

Цопіна Н. Л.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті проаналізовано історичні аспекти зародження відносин довічного утримання (догляду). Акцентовано увагу, що правове регулювання досліджуваних відносин здійснювалося ще з часів римського приватного права, однак належного законодавчого закріплення вони отримали у Цивільному законодавстві у 1964 році.

Ключові слова: довічне утримання, догляд, договір, відчужувач, набувач, договір довічного утримання (догляду).

Відомо, що з усіх стародавніх правових систем найбільший вплив на правовий лад мало римське право. Погоджуючись із думкою Г. Ф. Пухти, що римські юристи довели свою юриспруденцію до ступеня досконалості [1, с. 315], вважаємо, що сьогодення просто змушене сприймати її як наставницю, яка просто приречена бути взірцем, а також, як слушно зазначив Є. О. Харитонов, бути підґрунтям для сучасних європейських правових систем [2, с. 163]. Саме римське право заклало підвалини для подальших розробок механізмів оформлення договорів, що, безумовно, є позитивним і для сучасного розвитку договірних конструкцій в цілому, і для договору довічного утримання (догляду) зокрема.

З наукових джерел сьогодні уже відомо, що розвиток римської імперії був на досить високому рівні, при цьому діяв принцип економічної стабільності, який виконував роль механізму переміщення